

Петухова О.М., к.е.н., доцент

Закревська Л.М.

Національний університет харчових технологій
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОНОПОЛІЗАЦІЇ РИНКУ
КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ

Анотація. Досліджено проблеми розвитку вітчизняного кондитерського ринку. Розраховано та проаналізовано ступінь монополізації ринку кондитерської промисловості за товарними групами кондитерських виробів. Досліджені шляхи подальшого розвитку кондитерського ринку.

Ключові слова: кондитерська промисловість, монополізація ринку, олігополістичний ринок, безпечність ринку.

Вступ. Ринкові перетворення економіки України зумовлюють необхідність підвищення конкурентоспроможності підприємств. В сучасних умовах господарювання діяльність більшості товаровиробників спрямована на зміцнення своїх позицій на ринку, що сприяє тенденції ущільнення конкуренції.

Найбільш динамічними темпами розвивається ринок кондитерської промисловості України. Але в сучасних умовах господарювання він все більше набуває рис монополістичного.

Питанням розвитку монополізації ринку продовольчих товарів було приділено багато уваги вітчизняними економістами [1-3], тому у нашому дослідженні будуть розглянуті особливості та перспективи розвитку вітчизняного ринку кондитерської промисловості.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є оцінка сучасного стану монополізації ринку кондитерських виробів, оцінка насиченості та безпечності ринку кондитерської промисловості, прогнозування подальшого розвитку кондитерського ринку України.

Результати. Для оцінки рівня монополізації ринку кондитерських виробів ми застосуємо індекс Харфіндела-Хіршмана [4], який розраховується за формулою (1), і, на наш погляд, відображає реальний стан вітчизняного

кондитерського ринку та рівень конкуренції на ньому.

$$IXX = \sum(a_j)^2 \quad (1),$$

де a_j - частка підприємства на ринку, виражена у %.

При цьому $\sum(a_j) = 100\%$

Ринок вважається нормальним для конкуренції, якщо $IXX < 1000$. У цих межах значення індексу дозволяється злиття підприємств.

Ринок вважається безпечним для підтримки нормальної ринкової конкуренції, якщо ситуація на ньому характеризується наступним чином: на ринку існує 10 і більше конкуруючих фірм; причому одне підприємство не займає більше 31% ринку; два підприємства не займають більше 44% ринку; три підприємства не займають більше 54% ринку; чотири підприємства не займають більше 63% ринку.

Ринок вважається неконкурентним, якщо значення індексу перевищує 1800 одиниць.

Результати розрахунків рівня монополізації та насиченості ринку кондитерських виробів зображені у табл. 1, де $(a_j)^2$ - квадрат ринкових часток підприємств. Розрахунки проводились на основі даних ЗАТ “Укркондитер”. На жаль, залишилась неврахованою питома вага імпорту продукції кондитерської промисловості, що незначною мірою впливає на кінцеві результати.

Таким чином за наведеними розрахунками значення індексу Харфіндела-Хіршмана у 2002 р. становило 1497,20, а у 2003 р. - 1541,11, що значно нижче граничної межі у 1800 одиниць. Це означає, що підприємства кондитерської промисловості є конкурентоспроможними на ринку протягом досліджуваного періоду. Але при подальшому нарощуванні долі ринку провідними підприємствами України (“Roshen” та “А.В.К.”), а можливості для цього є, решта кондитерських підприємств можуть втратити свої конкурентні позиції.

Питома вага підприємств кондитерської промисловості
та розрахунок індексів Харфіндела-Хіршмана у 2002-2003 р.р.

Підприємство	Обсяг виробництва, т		Питома вага на ринку, %		$(a_j)^2$	
	2002 р.	2003 р.	2002 р.	2003 р.	2002 р.	2003 р.
Корпорація "Roshen"	174960	198623	33,42	34,41	1116,83	1184,33
ЗАТ "Кондитерська компанія "А.В.К."	54240	54044	10,36	9,36	107,34	87,68
ЗАТ "Львівська кондитерська фабрика "Світоч"	39424	38316	7,53	6,64	56,71	44,07
ВАТ "Крафт Якобз Сушард Шоколадна фабрика "Україна"	21634	20113	4,13	3,48	17,08	12,14
Корпорація "Бісквіт-Шоколад"	36960	39386	7,06	6,82	49,84	46,57
АТ "Дніпропетровська кондитерська фабрика"	33297	34922	6,36	6,05	40,45	36,61
ВАТ "Полтавакондитер"	23558	31095	4,50	5,39	20,25	29,03
ЗАТ "Житомирські ласощі"	21419	27047	4,09	4,69	16,74	21,96
ЗАТ "Одеса"	21309	26142	4,07	4,53	16,57	20,52
ТОВ "Світ ласощів"	26658	31698	5,09	5,49	25,93	30,16
ЗАТ "Запорізька кондитерська фабрика"	20245	20548	3,87	3,56	14,95	12,68
АВ-КТВТ "Рівненська кондитерська фабрика"	13906	16464	2,66	2,85	7,06	8,14
АТЗТ "Херсонська кондитерська фабрика"	8954	9336	1,71	1,62	2,93	2,62
КП "Хмельницька кондитерська фабрика"	7118	6400	1,36	1,11	1,85	1,23
ЗАТ "Миколаївська кондитерська фабрика"	5304	3589	1,01	0,62	1,03	0,39
АТЗТ "В-т. кондитерська фабрика "Буковинка"	4290	5498	0,82	0,95	0,67	0,91
ВКФ "Луцьк-кондитер" ЛТД	3922	7603	0,75	1,32	0,56	1,74
ВАТ "Тернопільська кондитерська фабрика"	2639	2601	0,50	0,45	0,25	0,20
ВАТ "Івано-Франківська кондитерська фабрика"	1663	1379	0,32	0,24	0,10	0,06
АТ "Чернігівська кондитерська фабрика "Стріла"	1298	1525	0,25	0,26	0,06	0,07
ЗАТ "Дніпропетровський КХК"	736	827	0,14	0,14	0,02	0,02
Всього	523534	577156	100,00	100,00	1497,20	1541,11

З метою оцінки безпечності ринку кондитерської промисловості України скористаємося даними табл. 2.

Таблиця 2

Характеристика безпечності ринку кондитерської промисловості України у 2002-2003 р.р.

Кількість підприємств та норма їх питомої ваги на ринку	Питома вага на ринку, %	
	2002 р.	2003 р.
Одне підприємство (< 31 %)	33,42	34,41
Два підприємства (< 44 %)	43,78	43,77
Три підприємства (< 54 %)	51,31	50,41
Чотири підприємства (< 63 %)	58,37	57,23

За даними табл. 2 можна зробити висновок, що ринок кондитерських виробів можна вважати небезпечним, оскільки не дотримується одна з вимог безпечності, а саме: лідером ринку є кондитерська корпорація “Roshen”, доля якої перевищує 31 %.

Так чином, існуючий раніше олігополістичний ринок поступово перетворюється на монополістичний, оскільки питома вага частки ринку корпорації “Roshen” постійно зростає. Тому державі необхідно негайно прийняти заходи для уникнення монополізації кондитерського ринку.

Тенденція посилення монополізації притаманна ринку кондитерських виробів і в тому випадку, якщо його розглядати крізь призму товарних груп, причому тут ситуація набагато складніша. Результати розрахунків ступеня монополізації ринку кондитерської промисловості за товарними групами кондитерських виробів можна звести у табл. 3.

Ступінь монополізації виробництва товарних груп кондитерської
промисловості України

Вид продукції	Індекс Харфіндела-Хіршмана	
	2002 р.	2003 р.
Шоколад	3217,18	3376,12
Борошняні кондитерські вироби	1377,27	1349,407
Печиво	1291,09	1255,54
Торти та тістечка	3569,61	5145,94
Кондитерські вироби у розфасовці	1872,98	1818,23
Кондитерські вироби у художніх коробках	2370,00	2829,80
Карамель	2602,46	3128,70
Цукерки неглазуровані	1464,39	1383,00
Цукерки глазуровані	1800,43	1889,02
Пастило-мармеладні вироби	1799,33	2000,64
Ірис	1504,63	1502,46

Таким чином, більшість із зазначених товарних ринків не відповідає вимогам нормальної конкуренції. Конкурентними протягом досліджуваного періоду залишалися лише ринки борошняних кондитерських виробів, печива, цукерок неглазурованих та ірису. Особливо монополізованим є ринок тортів та тістечок, де індекс Харфіндела-Хіршмана значно перевищує допустимий рівень - 1800.

Безпечність ринку кондитерської промисловості України за окремими товарними групами можна прослідкувати за даними табл. 4.

Таблиця 4

Характеристика безпечності ринку кондитерської промисловості України
за окремими товарними групами у 2003 р.

Вид продукції	Кількість підприємств та норма їх питомої ваги на ринку			
	Одне підприємство (< 31 %)	Два підприємства (< 44 %)	Три підприємства (< 54 %)	Чотири підприємства (< 63 %)
Шоколад	45,86	75,57	95,13	97,13
Борошняні кондитерські вироби	26,18	43,36	55,36	63,13

Продовження табл. 4

Печиво	24,24	40,15	51,35	59,45
Торти та тістечка	69,79	81,7	90,87	97,5
Кондитерські вироби у розфасовці	28,94	53,23	68,29	78,82
Кондитерські вироби у художніх коробках	50,29	59,69	68,86	75,59
Карамель	53,87	61,48	68,51	75,12
Цукерки неглазуровані	29,02	44,72	52,99	60,48
Цукерки глазуровані	30,07	56,82	68,32	74,86
Пастило-мармеладні вироби	35,52	51,78	67,94	77,75
Ірис	26,91	42,78	56,2	68,69

Отже, майже всі товарні ринки кондитерської промисловості можна вважати небезпечними для конкуренції, за винятком ринку борошняних кондитерських виробів, зокрема ринку печива та ринку неглазурованих шоколадом цукерок. Особливо складна ситуація склалася на шоколадному ринку, беззаперечними лідерами якого є ВАТ "Крафт Якобз Сушард Шоколадна фабрика "Україна", кондитерська корпорація "Roshen" і ВАТ "Полтавакондитер". Дуже небезпечним для розвитку конкуренції є ринок тортів і тістечок, оскільки 69,79 % усієї виготовленої продукції належить підприємствам корпорація "Roshen".

Графічно динаміку індексу Харфіндела-Хіршмана за товарними групами кондитерської промисловості можна зобразити за допомогою рис. 1.

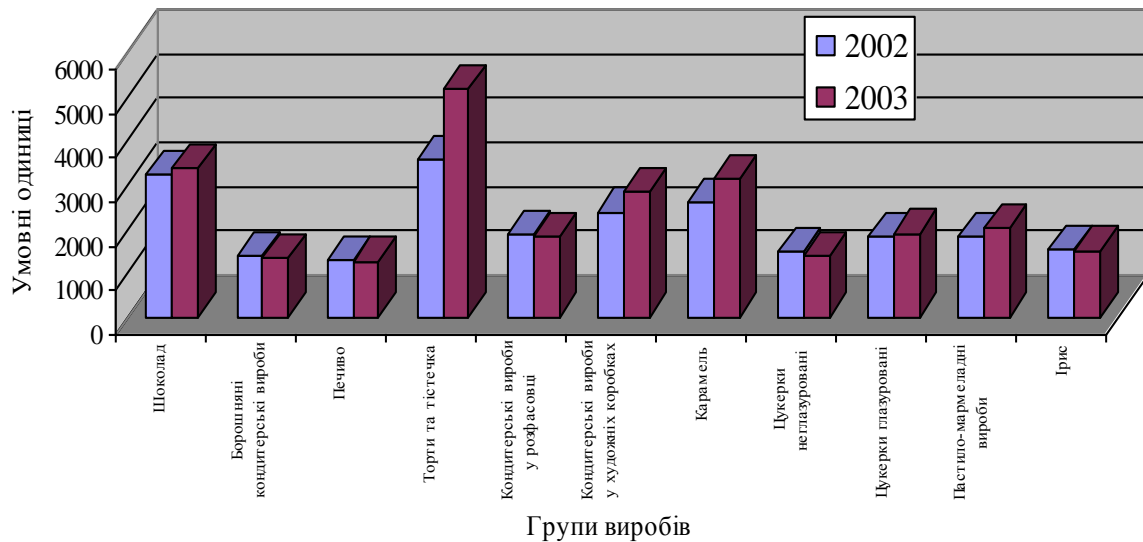

Рис. 1. Ступінь монополізації ринку кондитерської промисловості за товарними групами

Оскільки продукція, представлена на ринку кондитерських виробів, не завжди реалізується у повному обсязі, то, на нашу думку, для оцінки монополізації ринку доцільніше використовувати дані, що відображають питому вагу обсягів реалізації (а не випуску) продукції. Розрахуємо індекси Харфіндела-Хіршмана за формулою (1), де a_j - питома вага реалізації продукції на ринку, виражена у %, а $SUM(a_j) = 100\%$ (табл. 5).

Таблиця 5

Питома вага реалізації продукції підприємств кондитерської промисловості та розрахунок індексу Харфіндела-Хіршмана у 2003 р.

Підприємство	Обсяг реалізації, тис. грн.	Питома вага реалізації на ринку, %	$(a_j)^2$
Корпорація "Roshen"	1239804	34,29	1176,11
ВАТ "Крафт Якобз Сушард Шоколадна фабрика "Україна"	344709	9,54	90,92
ЗАТ "Львівська кондитерська фабрика "Світоч"	342258	9,47	89,63
ЗАТ "Кондитерська компанія "А.В.К."	311591	8,62	74,29
Корпорація "Бісквіт-Шоколад"	229581	6,35	40,33
ВАТ "Полтавакондитер"	173458	4,80	23,02
АТ "Дніпропетровська кондитерська фабрика"	171011	4,73	22,38
ЗАТ "Житомирські ласощі"	153318	4,24	17,99
ЗАТ "Одеса"	149983	4,15	17,21
ТОВ "Світ ласощів"	92346	2,55	6,52
ЗАТ "Запорізька кондитерська фабрика"	77863	2,15	4,64
АВ-КТВТ "Рівненська кондитерська фабрика"	64510	1,78	3,18
АТЗТ "Херсонська кондитерська фабрика"	44762	1,24	1,53
КП "Хмельницька кондитерська фабрика"	32216	0,89	0,79
ЗАТ "Миколаївська кондитерська фабрика"	10240	0,28	0,08
АТЗТ "В-г. кондитерська фабрика "Буковинка"	31367	0,87	0,75
ВКФ "Луцьк-кондитер" ЛТД	38023	1,05	1,11
ВАТ "Тернопільська кондитерська фабрика"	10880	0,30	0,09
ВАТ "Івано-Франківська кондитерська фабрика"	9090	0,25	0,06
АТ "Чернігівська кондитерська фабрика "Стріла"	10400	0,29	0,08
ЗАТ "Дніпропетровський КХК"	61085	1,69	2,86
ВАТ "Одесхарчокомбінат"	10318	0,29	0,08
АТЗТ "Одеса-чай"	823	0,02	0,00
ВАТ "Колиндянський КДК"	1854	0,05	0,00
ВАТ "Завод молкислоти"	3688	0,10	0,01
Всього	3615178	100,00	1573,66

Отже, отримане значення індексу Харфіндела-Хіршмана, розраховане за обсягами реалізації продукції, менше за 1800. Це означає, що ринок кондитерських виробів є конкурентним.

В залежності від використання різних підходів до визначення ступеня монополізації ринку можна виділити певних лідерів у виробництві та реалізації

кондитерських виробів. Зокрема, у 2003 р. за обсягом виробництва продукції ВАТ "Крафт Якобз Сушард Шоколадна фабрика "Україна" посідала лише четверте місце, а за обсягом реалізації на її долю припадало 9,54 %, що дало підприємству змогу зайняти другу позицію на кондитерському ринку України. Лідером як у виробництві, так і реалізації продукції кондитерської промисловості є корпорація "Roshen".

Для оцінки безпечності ринку кондитерських виробів України за обсягами реалізації продукції скористаємося даними табл. 6.

Таблиця 6

Характеристика безпечності ринку кондитерської промисловості України, розрахована за обсягами реалізації продукції у 2003 р.

Кількість підприємств та норма їх питомої ваги на ринку	Питома вага на ринку, %
Одне підприємство (< 31 %)	34,29
Два підприємства (< 44 %)	43,83
Три підприємства (< 54 %)	53,3
Чотири підприємства (< 63 %)	61,92

Таким чином, ринок кондитерських виробів вважається небезпечним з точки зору монополізації, оскільки питома вага кондитерської корпорація "Roshen" у реалізації продукції перевищує 31 %.

Висновки: Дослідивши стан монополізації кондитерського ринку, ми можемо спрогнозувати один із двох шляхів його подальшого розвитку:

- ринок залишиться олігополістичним. На ньому виділяться п'ять основних лідерів - корпорація "Roshen", ЗАТ "Кондитерська компанія "А.В.К.", ЗАТ "Львівська кондитерська фабрика "Світоч", ВАТ "Крафт Якобз Сушард Шоколадна фабрика "Україна", Корпорація "Бісквіт-Шоколад";
- ринок набуде монополістичного характеру. На сьогоднішній день, виходячи з темпів та характеру розвитку підприємств, монополістами на ринку можуть стати два вищезгадані підприємства: корпорація "Roshen" та ЗАТ "Кондитерська компанія "А.В.К."

Безумовно як один, так і інші варіанти, якщо їх розглядати з точки зору діяльності на ринку та переваг для споживачів, мають свої негативні сторони.

При подальшому розвитку олігополістичного ринку ускладниться діяльність інших підприємств кондитерської промисловості, оскільки і цінову, і асортиментну політику будуть диктувати декілька підприємств. Це, в свою чергу, робить практично неможливим збільшення питомої ваги ринку інших підприємств на досліджуваних сегментах, а для виходу на нові сегменти ринку середні та малі підприємства не мають необхідних фінансових ресурсів. Процес усунення малих підприємств з кондитерського ринку буде продовжуватися. З іншого боку, така ситуація буде позитивною для кінцевого споживача, оскільки необхідність підприємств втримати свої позиції на ринку буде стимулювати удосконалення своєї товарної політики (розробку та виведення на ринок нових товарів, удосконалення сервісного обслуговування, тощо) і підтримання оптимального рівня цін на ринку.

Якщо розвиток кондитерського ринку буде відбуватися за сценарієм монополізації, то фактично програють усі: і підприємства, і, в першу чергу, споживач. Підприємства (малі та середні) повністю потраплять під ціновий пресинг з боку монополіста. Разом з тим, не будуть достатньою мірою задовольнятися потреби споживачів, оскільки монополізований ринок за своєю природою схильний до виникнення застійних явищ.

Отже, на нашу думку, хоча ринок кондитерської промисловості й схильний до монополізації, ще довгий час лідерами на ньому будуть декілька провідних підприємств галузі. Тому основними завданнями, які повинні стояти перед ними, є удосконалення виробничої та збутової діяльності, підвищення якості товарів, встановлення оптимального рівня цін на продукцію, тобто підвищення рівня конкурентоспроможності.

Література:

1. Демченко А.А., Кузьбожев Э.Н. Измерение конкурентоспособности предприятий отрасли: теория и методы измерения / Под ред. проф. Э.Н. Кузьбожева. – Курск: Изд-во ГУИПП «Курск», 2000. – 88 с.

2. Азарян Е.М., Радкевич Л.А.. Развитие рынка кондитерских изделий в Украине и изменение характера конкуренции за период 1995-1998 г.г. // Маркетинг и реклама. – 1999. - №2. - С. 33-37

3. Буркинский Б.В., Стрелец А.А. Экономическая оценка конкурентоспособности. – О., ЭКТ, 1998. – 53 с.

4. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. - М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. – 205 с.